

Răspândirea amforelor de tip Murighiol în mediul barbar nord-vest pontic

Natalia Mateevici

Abstract: *Small amphorae are often found in the complexes with amphoral ceramics dated with the 4th century BC, which according to the morphological criteria are similar to Thasos or Pontic Heraclea recipients. This type of amphorae's exact place of production, poorly known until recently, has not yet been identified.*

The Murighiol amphorae are made of a well-milled, sometimes more porous, rose-brownish paste. Fine sand, whitish particles and mica were used as degreasing agent.

Murighiol amphorae distribution analysis offered the possibility to outline a rather accurate picture of the involvement of this Greek centre, previously unknown in the Greek-barbarian trade, in its second stage: 4th-middle of 3rd centuries B.C. From a total of 12 archaeological complexes with discoveries of Murighiol amphorae, 11 represent funerary complexes.

It is possible that Murighiol amphorae were intended for the transportation and storage of wine, which was certainly produced in a well-known and popular centre from the Aegean region. According to the number of archaeological complexes where this type of amphorae was attested, we can assume that the wine from this recipients was of good quality and made its way (though only for a very short chronological period of only half a century) towards the markets from the north-west Pontic barbarian setting.

The archaeological context of the discoveries, especially in the complexes in which the Murighiol amphoral recipients are succeeded by other Greek production centres amphorae, allows a quite certain dating of this pottery – the first quarter – the second quarter of the 4th century B.C.

Key words: *the Murighiol amphorae, Hellenistic period, North-Western part of the Black Sea.*

Cuvinte cheie: *amfore de tip Murighiol, perioada elenistică, nord-vestul Mării Negre.*

Deseori în complexele din sec. IV a.Chr. sunt întâlnite amfore de mărimi nu prea mari, asemănându-se după criteriile morfologice cu recipientele de Thasos sau de Heraclea Pontică. Până în prezent nu se cunoaște locul exact de producere a amforelor de acest tip, care, relativ nu demult, erau încă puțin cunoscute. I. B. Zeest, în lucrarea sa fundamentală dedicată amforelor descoperite în Bosfor, publică pentru prima dată două exemplare ale acestui tip de amfore¹. Câteva piese de același tip sunt descoperite apoi în necropola de la Nikolaevka publicată de A. I. Meljukova, care atribuie aceste vase grupului convențional numit „tip Murighiol”². Aceste amfore au mai fost descoperite în habitate elenistice, precum cele de la Nikonion, Nadlimanskoe³ și Olbia⁴. În prezent, acest tip se definește destul de sigur, atât prin trăsăturile sale morfologice și metrice unice, cât și prin caracteristica pastei.

Amforele de tip Murighiol sunt confecționate dintr-o pastă de culoare roz-maronie, bine frământată, uneori mai poroasă. Ca degresant, se folosea nisip mărunț, identificat adesea sub formă de particule albicioase și mică.

Din punct de vedere morfologic, acestea sunt similare unor exemplare thasiene sau heracleote din sec. IV a.Chr. Buza este în formă de valț, evazată, având, de obicei, sub ea un brâu bine pronunțat, ce înconjoară gâtul destul de lung, cilindric. Toarte, ovale sau elipsoidale în secțiune, se fixau în partea superioară sub buză, iar în partea inferioară – la mijlocul umerilor teșiți ai bazinului tronconic, îngust, picior mic, bitronconic, puțin aplatizat, cu o cavitate mică tronconică în partea inferioară.

Trăsătura distinctivă a amforelor de tip Murighiol reprezintă acest „gulerăș” sub buză, asemănător amforelor de Amastris. Din al doilea sfert al sec. IV a.Chr. morfologia recipientelor acestui tip de amfore suferă unele modificări neînsemnate, buza și piciorul devenind ceva mai masive și mai pronunțate.

Amforele de acest tip aveau proporții mici: înălțimea medie este de 66 cm, din care gâtul are 25 cm. Datorită diametrului mic al bazinului (20-22 cm), aveau o formă suplă, capacitatea medie a acestor vase fiind de

¹ Zeest 1960, 101, t. XXIII/47.

² Meljukova 1975, 25, 156.

³ Monachov 1991, 14.

⁴ Papanova, Lejpunskaja 2003, 7-8.

⁵ Andruch, Černov 1990, 157; Monachov 1999, 182.

5,5 litri. Spre mijlocul sec. IV a.Chr. diametrul se îngustează și mai mult, în unele cazuri el ajungând la 18 cm, totodată micșorându-se puțin și capacitatea vaselor.

Din cauza sistematizării și definirii recente a acestui tip de amfore, prezența lui în regiunile din jurul Pontului Euxin nu poate fi încă elucidată pe deplin, întrucât nu poate fi exclus faptul că în unele situri fragmentele acestor amfore au fost atribuite unor centre necunoscute sau atribuite greșit Thasosului sau Heracleei.

Cele mai timpurii exemplare ale amforelor de tip Murighiol au fost descoperite în tumulul 27 al necropolei *Plavni*⁶. Datarea lor corespunde primului sfert al sec. IV a.Chr. Aceeași datare are și exemplarul din tumulul 1N din necropola de la *Adžigol*⁶. Ceva mai târziu, cu cel de al doilea sfert al sec. IV a.Chr., se datează alte două exemplare ale amforelor de tip Murighiol descoperite în necropola de la *Petučovka* – tum. 4S, 3X. Datarea pieselor de tip Murighiol din aceste două ultime complexe a fost facilitată de ștampilele heracleote descoperite aici.

Două piese întregibile au fost descoperite și în tumulul 6 de la *Corjova*⁷. Autorii publicației respective consideră aceste amfore de proveniență heracleotă. Cercetarea și studierea directă a pieselor date ne-a permis, totuși, să reconsiderăm această afirmație, convingându-ne că, în realitate, au fost depuse în acest complex funerar arheologic două amfore de tip Murighiol. Piese sunt datate în al doilea sfert al sec. IV a.Chr.

Fragmente de amfore de tip Murighiol au mai fost depistate în tumulul de la *Cyganča*⁸. Analiza morfologică a acestor fragmente, cât și prezența în complexul dat a unei amfore bitronconice de Thasos, ne-a permis să datăm fragmentele de amforă de tip Murighiol în anii '60 ai sec. IV a.Chr.

Din tumulul 18 al necropolei de la *Čauš*, provin fragmentele a două amfore ale acestui tip amforistic. Studierea formei buzelor fragmentelor respective (care, din câte cunoaștem, suferă unele modificări neînsemnate, precum buza mai aplatizată decât de obicei), ne-a oferit o datare în cel de al doilea sfert al sec. IV a.Chr.⁹. Această încadrare cronologică o confirmă și amforele din Heracleea Pontica identificate în același complex.

Probabil, spre sfârșitul celui de-al doilea sfert al sec. IV a.Chr. pot fi datate și fragmentele exemplarelor amforistice de tip Murighiol din tum. 38 de la *Kočkovoatoe*, descoperite alături de o toartă de Heracleea¹⁰.

Cunoscuta necropolă tumulară de la *Semjonovka*, ne-a oferit mai multe exemplare fragmentare ce aparțin cu certitudine amforelor de tip Murighiol. Două piciorușe au fost descoperite în tumulul 8, mormântul 2, fiind inițial considerate de origine heracleotă¹¹.

Recent, verificând piesele din acest complex funerar aflate în depozitul Muzeului de Arheologie din Odessa, am mai identificat alte câteva fragmente de vase descoperite în tumulul 14 (inedit), ignorate în prima publicație a acestei necropole, printre care menționăm fragmentul unei buze de amforă de tip Murighiol, datând din primul sfert al sec. IV a.Chr. Alte trei picioare și un fragment de buză au mai fost descoperite într-un alt complex funerar situat la *Semjonovka*, și anume în tumulul 21 (inedit). Particularitățile morfologice permit datarea acestor fragmente în primul sfert al sec. IV a.Chr.

Din săpăturile recente efectuate în cetatea de la *Potârca* provine fragmentul unei buze de amforă, datată în cel de al doilea sfert al sec. IV a.Chr.¹²

Partea superioară a unei amfore de tip Murighiol a fost descoperită în tumulul *Doina*¹³ alături de o amforă de Peparethos. Ambele piese se încadrează în perioadă cuprinsă între primul sfert și mijlocul sec. IV a.Chr.

Câteva amfore atribuite acestui tip au fost menționate și în necropola de la *Nikolaevka*, fiind datate greșit cu sec. IV-III a.Chr.¹⁴, o alta este menționată și în așezarea eponimă¹⁵. După părerea noastră, această piesă nu poate fi de tip Murighiol, ci mai degrabă o amforă a variantei tronconice târzii de tip Thasos. Este posibil ca nu toate exemplarele menționate de către A. I. Meljukova să aparțină tipului amforic de la Murighiol.

Studierea materialului amforistic descoperit în cetatea de la *Horodiște* (Călărași), ne-a permis să atribuim fragmentul unei buze de amforă aceluiasi centru neidentificat¹⁶.

La sfârșitul acestei analize privind răspândirea amforelor de tip Murighiol în nordul Mării Negre, se conturează un tablou destul de real al implicării acestui centru grecesc, încă neidentificat, în comerțul greco-barbar din secolul IV și mijlocul sec. III a.Chr. Din totalul de 12 complexe arheologice în care s-au descoperit

⁶ Ebert 1913, 23-27, Abb. 28/r; Monačov 1999, 223-227, T. 93/7.

⁷ Borziac, Manzura, Levițki 1981, 17, fig. 9.

⁸ Ol'čovskii, Šilov 1995, 103; Monačov 1999, 290-291.

⁹ Monačov 1999, 327, T. 93/7.

¹⁰ Mateevici 2007, 97.

¹¹ Subbotin, Očotnikov 1981, 112.

¹² Mateevici 2007, 98.

¹³ Bubulici 1992, fig. 24/2.

¹⁴ Meljukova 1975, t. VII.

¹⁵ Meljukova 1975, fig. 7/7.

¹⁶ Telnov, Belotcaci 2005, 268-278.

amfore de tip Murighiol (Fig. 1), 10 reprezintă complexe funerare. Numărul complexelor arheologice în care au fost atestate amforele de tip Murighiol în mediul barbar, se apropie, iar în unele cazuri chiar depășește unele centre grecești cunoscute ca importanți exportatori de marfă atât în Pontul Euxin în sec. IV – mijlocul sec. III a.Chr, cât și în mediul barbar nord-vest pontic, precum Sinope, atestat în 16 complexe, Chersones în 13, Chios în 17. Este posibil, ca în viitor numărul siturilor arheologice în care să fie identificate amforele de tip Murighiol să crească, întrucât, cum am menționat mai sus, deseori necunoașterea de către mulți cercetători a acestui tip amforistic și evidențierea lui relativ recentă, i-a făcut pe mulți să atribuie aceste amfore altor centre producătoare.

Este posibil că amforele de tip Murighiol să fi fost destinate transportării și păstrării vinului¹⁷, care era produs într-un centru cu siguranță suficient de cunoscut și popular în regiunea egeeană. Nu este exclus, reieșind din numărul complexelor arheologice în care au fost atestate amforele acestui tip, că vinul adus în acest ambalaj era de o calitate bună, și și-a croit ferm drumul (fie chiar și pentru o perioadă cronologică foarte scurtă, estimată la o jumătate de secol), spre piețele din mediul barbar nord-vest pontic.

Contextul arheologic al descoperirilor, în special în acele complexe în care recipiente amforistice de tip Murighiol sunt secundate de obicei de amforele altor centre producătoare grecești, permite oferirea unei datări destul de sigure acestui tip de ambalaj ceramic – prima jumătate a sec. IV a.Chr.

Evidențierea amforelor de tip Murighiol și stabilirea unei datări a circulației acestor recipiente, ne-a permis nu numai să plasăm difuzarea lor în mediul barbar nord-vest pontic, dar să și reconsiderăm datarea unor complexe arheologice inedite, precum tumulii 14 și 21 de la Semjonovka, tumulul de la Doina, piesele din cetățile Horodiște și Potârca. Identificarea amforelor respective în complexele arheologice deja cunoscute a permis, în unele cazuri, redatarea acestor complexe, precum cel din tumulul 38 de la Kočkovatoe sau din tumulul 6 de la Corjova.

Bibliografie

- Andruch, S.I., Černov, S.I. 1990, *Novye skifskie pamjatniki Dunaj - Dnestrovskogo meždureč'ja*, SovArh 2, 149-163.
- Borziac, I.A., Manzura, I.V., Leviški, O.G. 1982, *Korževskie kurgany*, AIM v 1979-1980 gg., Chișinău, 3-27.
- Bubulici, V. 1992, *Otčet o polevyh issledovanijah Prutskoj novostroečnoj archeologičeskoj ekspedicii u sel Rumiancevo i Doina Cantemirovskogo raiona v 1991 godu*, Kișinev, Arhiva Institutului de Arheologie și Etnografie a Academiei de Științe a Republicii Moldova, nr. 334.
- Ebert, M. 1913, *Ausgrabungen auf dem Gute Maritzin, gouv. Cherson (Sud-Russland)*, PZ 5.
- Meljukova, A.I. 1975, *Poselenie i mogil'nik skifsogo vremeni u s. Nicolaevka*, Moscova,
- Monachov, S.I. 1991, *Amfory tipa Murighiol, Meždunarodnye otnošenija v bassejne Černogo Morja v drevnosti i srednie veka*, T.D., Rostov-na-Donu, 13-14.
- Monachov, S.I. 1999, *Grečeskie amfory v Pričernomor'e. Kompleksy keramičeskoj tary*, Saratov.
- Oľchovskij, V.S., Šilov, I.A. 1995, *Skifskij pogrebal'no-kul'tovyy kompleks kurgana Cyganča*, RossArh 4, 103-114.
- Papanova, V.A., Lejpunskaja, N.A. 2003, *K harakteristike ekonomičeskih svjazej Ol'vii (po materialam amfor iz necropolja Širokaja Balka)*, în *Arheologičny vidkrytia v Ukraini 2001-2002 rr.*, Kiev, 310-318.
- Subbotin, S.B., Ochotnihov, L.V. 1981, *Skifskie poselenija Nižnego Podnestrov'ja, în Drevnosti Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 102-116.
- Telnov, N., Belotcaci, A. 2005, *Așezarea fortificată de la Horodiște raionul Călărași*, RevArh, S.N. 1, 1, Chișinău, 268-278.
- Zeest, I.B. 1960, *Keramičeskaja tara Bospor*, MIA 83.

¹⁷ Monachov 1991, 14.

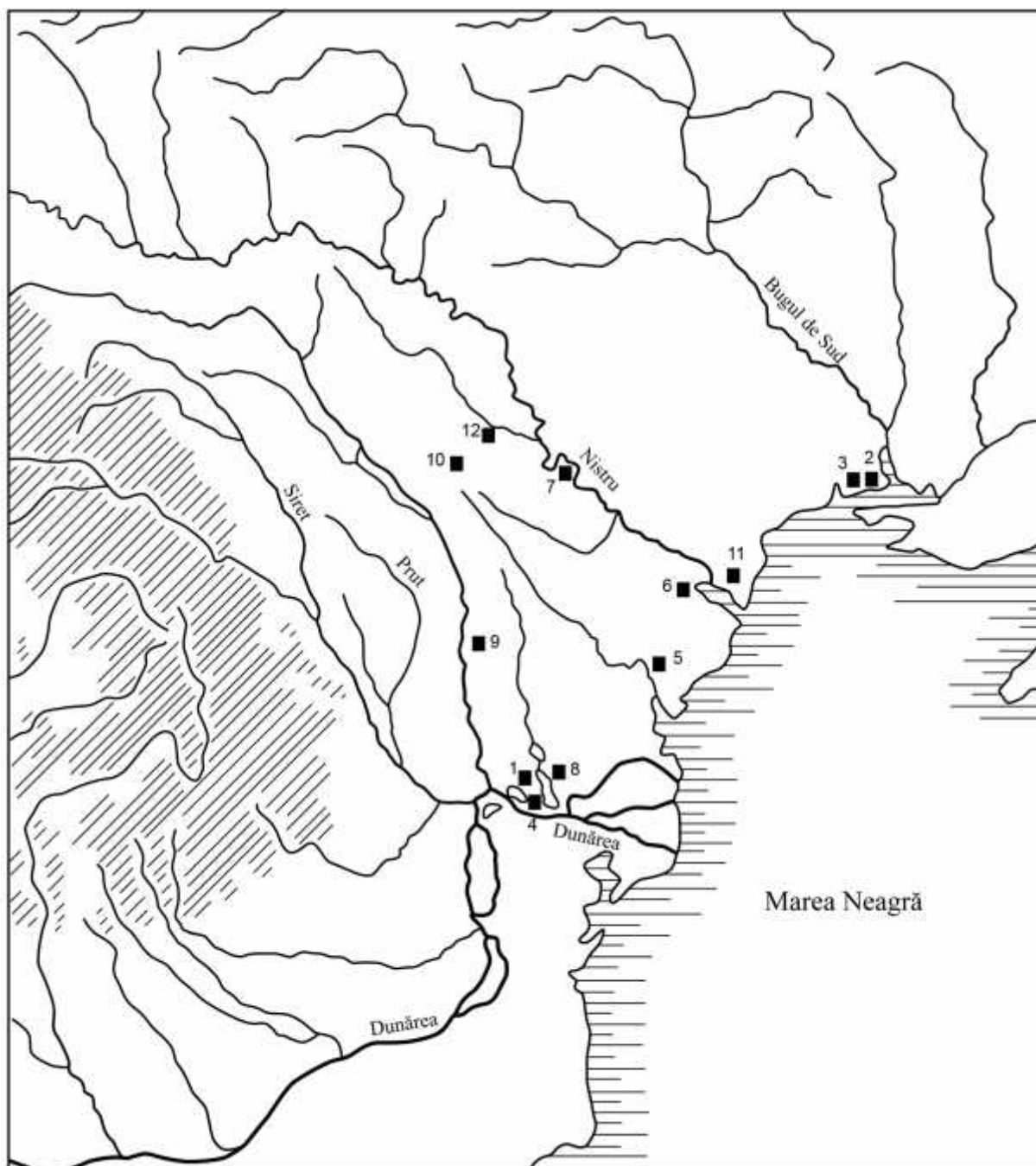

Fig. 1. Distribuția amforelor de tip Murighiol.
 Fig. 1. The distribution of Murighiol type amphorae

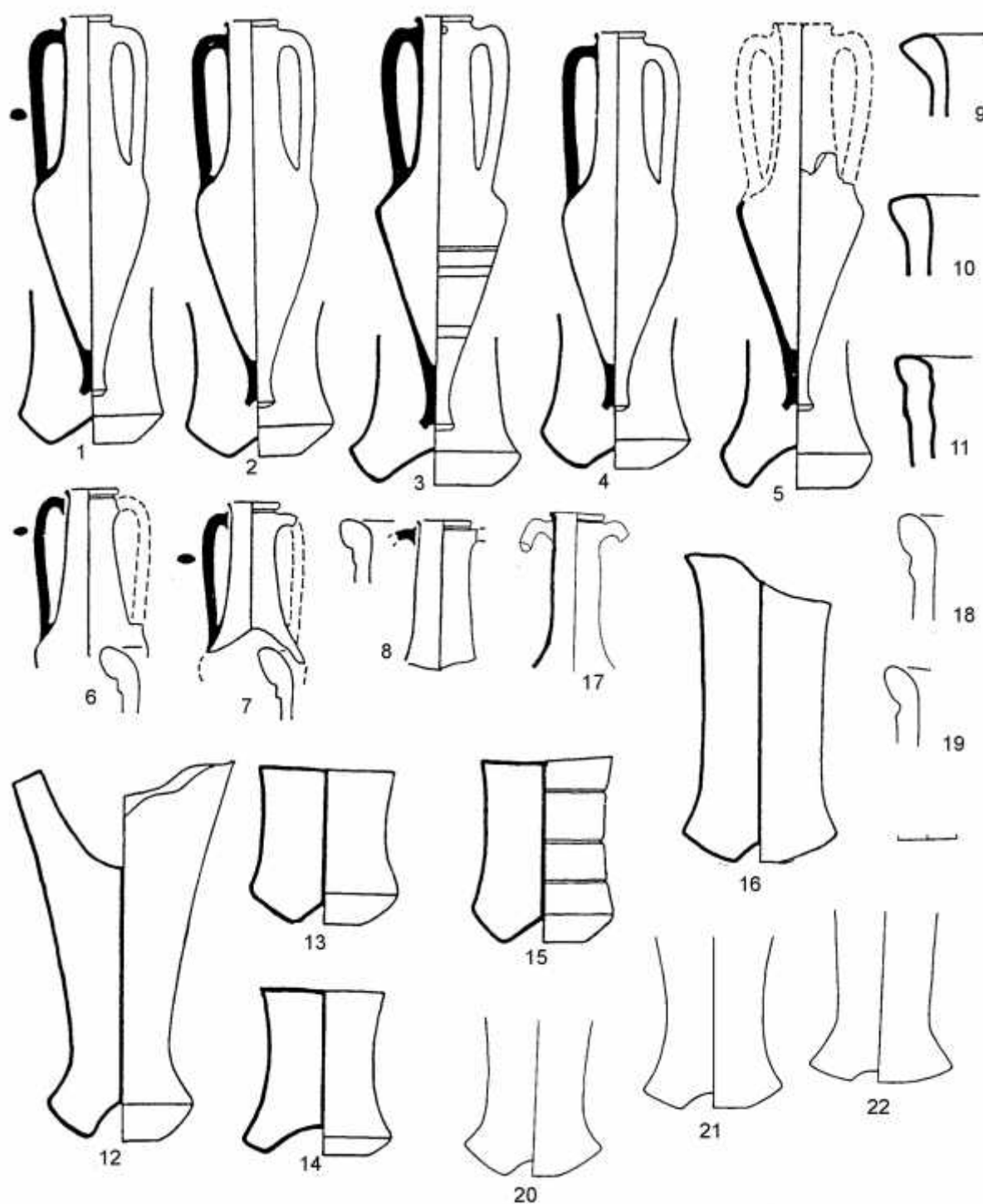

Fig. 2. 1. Adžigol tum. 1N; 2. Petuhovka tum. 3X; 3. Corjova tum. 6; 4. Petuhovka tum. 4S; 5. Corjova tum 6; 6, 8. Čauš; 7. Plavni I tum. 27; 9, 10, 13, 15. Cyganča; 11. Potârca; 12, 16. Semjonovka tum. 8; 14. Kočkovatoe; 17. Doina.